

L. Kecskés András

Az aVaR/ok muzsikájáról

József, KaZáR vagy KaLiZ király, egy levélben a kazárok eredetéről a következőket írta: „Tudd meg, hogy Jáfetnek és Togarmáhnak vagyunk az ivadékai: Újgur, Tiroosz, Avar, Ugin (hún), Bizal, Tárna, Kazár, Bolgár és Szavír”.

Az aVaR népnév ráktükre a RaVa / RoVó. A VaRR, VáJ, a VáJáK/os és a VaR/ázsló szavaink mind alakban, mind jelentésben összefüggnek egymással. Valószínű, férfit jelent, aki az életadás indítás – varázslatában közreműködő.

A Bajkál-tó felől jött avarok, évszázados vándorlás után Közép-Európa számos országában honosak lettek a VII-IX. sz. folyamán. Pannóniai tartózkodásuk végén, 791-803 között Nagy Károly, a Nyugat-Római Birodalom császára többször megtámadta őket. Az avarok veszte az lett, hogy két pártra szakadtak: egyik a császárhoz húzva magát Béke Párt-nak nevezte el. A másik ezáltal legenygülve a csatákat sorra elveszítette. A győztes frank uralkodó a vesztesek aranykincseit elvitte, a nemzet nemeseit, előkelőit leölette, az élőköt rabszíjra fűzte. Árpádék bevonulását – a pár emberöltővel túlélők –, testvéri szabadításként élték meg. Az avarok zöme ekkorra már nyugati keresztény volt. Nem állunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk, hogy az avar-frank helyzet a majd ezer évvel későbbi kuruc-labanc háború szinte minden vonását magán hordozta. Az avarok, a hunok egyik utódnépeként a magyarral rokonnyelvet beszéltek, mindkét nemzet majd azonos rovásírást használt a Kr.u. 650-850 időben. Az utóbbi száz, de különösen a 2000. esztendő kutatásai eredményeként oly leletek is a felszínre és publikálásra kerültek 1942-ben / Fettich Nándor régész jóvoltából, / melyekből az avar zenei élet egy-egy parányi szelete újra megismerhetővé / rekonstruálhatóvá vált. A számos régészeti lelet mellett a hun-avar rokonság legerősebb bizonyítékának azt az eseményt tekintjük, midőn az avar követek először mentek követségbe nagy feltűnést keltve a bizánci udvarba, 558/59 telén, s amazoknak még nem volt avar-bizánci görög tolmácsuk. Mégis a császári udvar hun fordítója mindenki meglepetésére tökéletesen

látta el feladatát a hun nyelv birtokában. Az a hun-avar nyelvi rokonság egyben az avar-magyar nyelvrokonságot is alátámasztja, hiszen a hatvanas évek elején megtalált két, örmény betűkkel írott tetemes hunnyelvű anyag (Iszfaháni kódex, Kr.u. 500 körül és a Krétai kódex, Kr.u. 700 körül) ismeretében ez is kimondható. A nyelvi rokonság mértékét nem hivatott részletezni e tanulmány. De álljon itt egy példa a palócvidéki Pásztórol: *E mék má(n) anyómnó* – jelenti ki tájnyelvéen az ottani magyar, amely mondat a nyelvjárásban nem jártas számára alig, vagy sehogyan nem érthető. E mondat hivatalos megfelelője: *Elmegyek már anyámhoz*. A nagy hangzás- és alakkülönbség ellenére a palóc is magyarul beszél. A germán nyelvcsaládban az ily nagy fokú nyelvi különbség mára a nemzetekre bomlást és a politikai határok meghúzását eredményezte, amíg a magyarban ez nem következett be. A hun, az avar és a magyar nyelv között az előbbi példához hasonló méretű lehet a különbség. Mindez mutatja a magyar nyelv, a szellem összetartó erejét / kohézióját.

Az avar csörgők ill. csöngők legkorábbi hangszerelemleke az ukrainai, az ősi etelközi Faltivizs település közelében került napvilágra. A leletek nagyszerűségére 1936-ban Fettich Nándor régészünk hívta fel a magyar avarkutatók figyelmét. Az öt darab két félgömbből összekovácsolt bronzcsörgő alsó részén a kivágott lemezek a hang erősítésére szolgálnak.

A felső félgömbön gyűrűnyi fémszalag rakatott rá a rezgő felület szabadon hagyására, ugyanis itt lehet a hangszert megfogni anélkül, hogy jelentősen tompítanók a hangszer hangját. A csörgőben golyót, mely a rézburkot csörgetné, a leletleírás nem említi. Ismerünk pityke-alakú csöngőket csörgető golyó nélkül, csak összeütéssel vagy ráütéssel megszólaltathatókat is. A csörgőgolyós csöngők a magyar pityke/gomb/alakjával vethető össze. Betlehemező, regösök hangszerei között ma is megtalálhatjuk. A jeles-napi alakoskodó zenélők mellett a mindenkori udvari és utcai mulattatók ritmushangszere lábra illetve kézre erősítve, rokon

a moresca - táncosok viseletével, akik széltében-hosszában járták egykor a középkori Európát.

Történelmi és utcazenét játszóknak ma is kedvelt, ütemet segítő és hangszínező hangszerük. Mindent összegezve: a csörgők, a csengők legtöbbször a figyelem felhívására születtek. Bármely működésük ez irányba mutat.

Az Ázsia buddhista templomaiba érkező is meg-
rázza a csengősor tartó övet. „Figyelem! Találko-
zás készül.” A katolikus istentiszteleti szertartá-
soknál is templomi csengővel jelzik a fontosabb, a
fokozott isteni jelenléteket, a szellem és az anyag
egyesülésének „eucharistia” eseményét, az átvál-
toztatás áldozati eseménykor.

A pásztorélet, a legeltető állattartás nélkülözhetet-
len, hasznos jelzőalkalmatossága az állatok nya-
kában – a kolompokon kívül – mind a mai napig.
Ezt bizonyítják pl. Herman Ottó: Magyar viseletek
c. munkájának V. tábláján a honfoglalás-kori ma-
gyar ékszerek: 17 sárgaréz csörgő a székesfehé-
vári lószerszámleletből.

Mindezekon kívül ismereteinket gazdagítják a du-
nántúli Szebény melletti – az avarok államisága
/567-829/ idejéből – és a Duna-Tisza közti Ho-
mokmégy és Halomszállás környéki régészeti ása-
tások hangszerleletei.

Jelesül, egy okarina-féle szarvból kialakított ké-
lukú hangszer és egy pitykealakú „fésűcsengő”,
mely fésűk a hangot ütő golyót a csengő kupo-
lájából nem engedik kiesni, de a hanghullámok a
fésű fémtüskéi között szabadon kiáramolhatnak.
Ez a találmány a *csörgő* alakú hangszerből *csengő*
hangot bocsájt ki, nem nyelvütéssel, hanem egy
benne elhelyezett golyó által. A fém gömböcske
behajlított fésűi a megszólaltatáskor a föld felé
néznek és a hangkeltéshez szükséges golyót nem
engedik kiesni, s így a rezgést nem annyira tom-
pítják; ezért keletkezik a *csengő hanghoz hasonló*
és nem a zörgésben dúsz *csörgő* hang. A ma hasz-
nált „pergő” nevű népi hangszerünk szinte azonos
avar rokonaink hangszerével. Úgy tudjuk, hogy
vadászszőlők lábára tették és a lovakon (a jelen-
ben is) száncsengőként használták egy koczikázó
hangulat elérésére. Ködös téli időben a hangjelzés
balesetet előzhetett meg, csakúgy a gyermekek
nyakába akasztva, jelző zeneszerszámként is jól
működött.

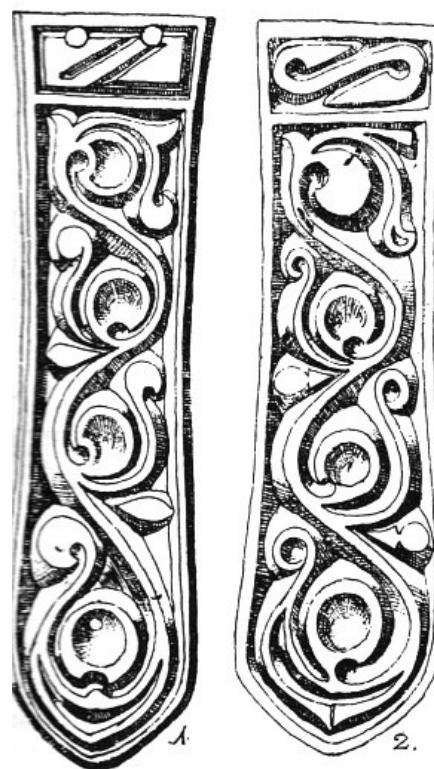
Itt kell megemlítenünk, s mindenki figyelmét nyo-
matékkal felhívjuk a sallás / a VaR/ázsló elemet

tartalmazó körtáncunk mozgásiránya és a Kárpát-
medencei avar bronz szíjvégek díszítőelemeinek
összefüggésére.

Kőke tánc, kikerekítem

Bekerekítem kőke tánc

Másutt köl-köl tánc szöveg, mint említettük volt a
„kör” szavunk könnyebb kiejtése miatt változott
az „r” hangzó „l”-lé.

Hun-avar bronz szíjvégek.

Ez azért is értékes számunkra, mivel a szebényi-
hímesházai ásatások 11-es és a 43-as avar sírok
leletei között egymás mellett találták azokat a szíj-
végeket, melyeknek összevetése során kiderül,
hogy a díszítőmotívumként ismételt, egymásba ka-
paszkodó és folytatódó nyitott körök a szkíta cső-
rös totem, a magát megadó, női minőségű, lekus-
hadt szarvasnak a végletekig leegyszerűsödött jel-
zése. Elgondolkodtató szándékkal itt említjük meg
a magyar „csőrös dinoszaurusz” maradványainak
közelmúlt felfedezését. Minden jel arra mutat,
hogy a végtelennek, a fekvő nyolcasnak az ered-
tetét is itt kell keresnünk. Képzőművészetben
„futó kutyának” is mondják a szóban forgó és eb-
ből eredő díszítő elemet. S valóban: már a kőkör /
neolitikum záró évezrede után a réz és a bronzkor
határán feltűnik, mint állatmotívum bika, szarvas,

párduc, róka stb. alakban. A leegyszerűsödött / sematizált / változatok megtalálása, pl. a tordosi / Hunyad m. /, a kukutini / Moldva/, a petrenyi /Beszarábia és az oltszemi /Háromszék m. /, kerámialeletek festett díszítő motívumai alapján az erdélyi és a romániai ásatások még régebbre mutatnak díszítő elemünk eredetét illetően. Az ismert adatok birtokában kijelenthető, hogy egy, a Kárpát-medencéből a réz és a bronzkor határán eredő kerámiadíszről beszélünk, mely a Balkánon keresztül, Thessáliát – mint közlekedési hidat – érintve egészen Krétáig hatott.

Az avaroknál leegyszerűsödött a szóban forgó minta, már „csak” a szarvassal tartja rokonságát.

Alighanem avar eleink is úgy tartották, hogy az amúgy is KöR/alakú szíjak végét ráadásnak még egy bajtól óvó, varázserejű csodaszarvasos, végtelen érzetet keltő, hullámozó, sallás ill. varázstánc láncsal is megfejeleik. Adassék példának itt egy, a legismertebb gyermek „lánc-tánc”, de nem lehetetlen a „tánc-lánc” alak sem. Feltehetően ebben rejlik a KöR/tánc és a LáNC/tánc azaz a FüzÉR/tánc szétválása majd egymás mellett élése. A természetben táncoló, az ifjúság igen gyakran a hajára tekerint egy virágfüzért pl. „gyermek-lánc/fűből” majd vígan énekl. Kevesen tudják, hogy az ide-oda lépés, a TáN/torgás, a TáNC szavunk édestestvére.

A jelen munkánkban már taglalt hun-avar nyelvközeli hozzátartozás mellett a hun fém szíjvégek „futó állatos” díszítő elemeinek szoros rokonsága is az összetartozás tényét erősíti. Ha mindezekkel az Árpádi bevonulás magyar szíjzáróinak, a szinte azonos ékesítő rajzolatait összevetjük, akkor csupán ezek hasonlatosságából egyértelművé lesz – a sokak által bíralt, – hun-avar-magyar azonosság.

Izgalmas feladat volt a Szeged - Kundobi avar temető 218-as sírjában találtak értelmezése. Ez mára sikerült. Egy méter magas gyermek sírjában találtak egy csörgőt, mely egy kürtszerű hordozóhoz valószínűleg, bőrszíjjal kapcsolódott. Az avarok szokásához tartozott ui., hogy a kedvenc tárgyat, játékaikat saját és mások sírjaiba is velük együtt eltemették. E jó szokásnak hála, maradt fenn annyi lelet a régimuzsikát kedvelők örömeire. A kutatók munkáját még a szerencse is segítette. A keszthelyi és a győri avar sírok vallatása közben még két, egy hengeres tartón csüngő csörgőt találtak.

Keszthelyi /Sörházkert/ és a győri / Téglavető-dűlő 258. sírjának két csörgője és tartóik.

Az avar pásztorfoglalkozás fő kellékével, ólomgolyós-végű karikás ostorral – mely süvítő hangot hallatott, ha jól megsuhintották – még a harcművészetükben is találkozunk. Számos halált osztottak a frank betörőknek – a homlokukon lyukat ütve –, oly eredményesen, mintha az valamely lőporos fegyverből löködtött volna ki, pedig azt Európában akkor még nem használhatták.

A rafiás-végű ostorok durrogatásával, jeladásával pedig irányították a 10-es és a 100-as hadrendbe osztott katonai alakulataikat. Talán még a hangadás ritmusa is fontos lehetett. Feltehetően a sztyeppei harcmódorhoz tartozik a tarsolylemez ütögetése, a jeladás egyik eszközeként. Így kerül képbe az avar, majd a magyar tarsolylemez, mint a sztyeppei harcművészet egyik hangadó ütős hangszer. Egyes ütések szaporodása vagy csökkenése lehetett a jel.

Bizonyított, hogy a vaskengyelt az avarok használták először, mely használójának nagyobb mozgásbiztonságot adott, felállni, forgolódni a lóháton levőknek. Több ezren viseltek már vaslemezekből összekötött páncélzatot, többek még bőrpáncélt használtak. A harci roham előtt mágikus erővel: ijesztő, „busós álarcú” bábúkkal, lármával és dobok verésével félemlítették meg az ellenséget. A lelki / pszichológiai hadviselés egyik formája volt

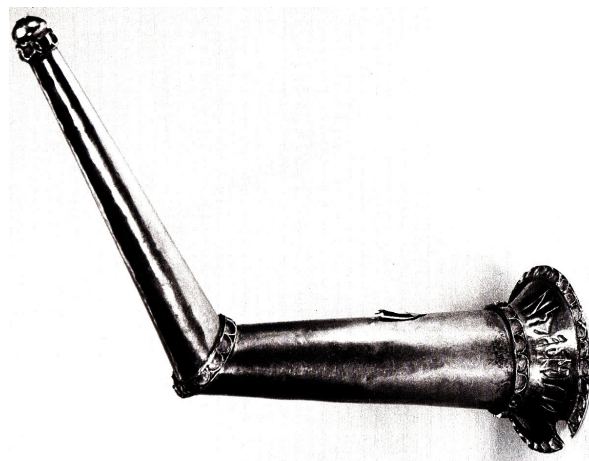
még a füttyülő, a lyukas nyílvevesszők használata, melyek kilövő, hátracsapó íjkésztsége az avar harcosok számára a sumérektől kezdve, a kimmer, az etruszk és a szkíta-hun harcosoktól öröklődött át.

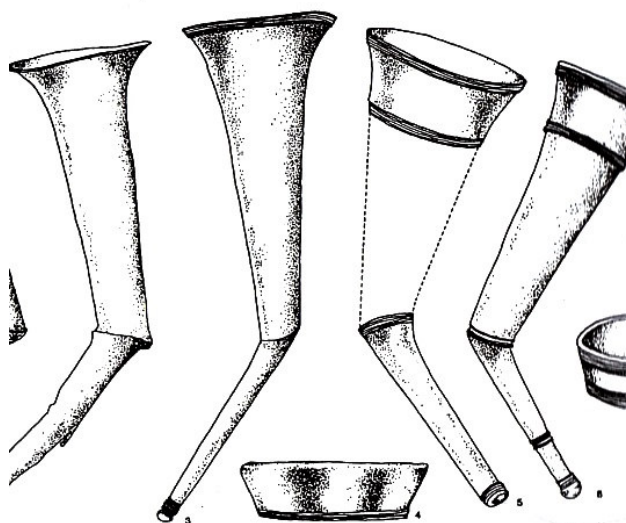
Füttylős íj

Pl. a nagyszentmiklósi kincs ún. „égi vadászat”-tal jelölt képe díszében, a visszacsapó íjjal lövő, nyeregben hátrafordult mítikus lángr vagy madártoll-hajú, egy szellemdús fejedelmi lovas fegyverén látható. Ezt a „forgó” viseletet a fejfödők elején hordták egészen a XIX. század közepéig katonai viseletként egyes magyar és török lovasszervezeteknél, nemesi felkelőkénél, testőrökénél stb. Egy-egy győztes csata fáradalmait kipihendő, a mulatozás bor vagy kumis / BoRo / ivása nélkül nem lehetett teljes. Egy 12 karátos aranyból készült, 1,2 dl űrtartalmú, 14,2 cm felsőhosszal, 13,6 cm alhosszal egy ivókürt is előkerült a szóban forgó kincsek különlegességeként. Tudjuk, hogy ezt nem csupán ivásra vagy valamely drog-szívására / gyógyító inhalálásra is gondolkunk kell / használták, hanem hangadásra is. Ez azért állítható, merthogy a kürtöcske belsejében egy lyukkal ellátott rezgőlemez található. Valószínű, hogy a lakomák kezdetét e kürttel jelezték. Pl: Priszkosz Rhetor szerint Attila lakomái kürtszóval kezdődtek. Talán maga Attila adta a kürtjelet mindenkorai lakomái vagy egy-egy csata kezdetéhez? Számos metszeten Attilát a „vezéri kürttel” együtt ábrázolták évszázadokon keresztül. Minden esetre, a hármas használat egyike a hangadás volt. A hangszer felbukkanását nem tartjuk véletlennek a fejedelmi kincs-lelet között, hiszen a hadvezérek, és a főbb, a hadat irányító vitézek kötelező jeladó, hangadó hangszere vagy egy szarvkürt vagy egy valamely fémből készült kürt, RHYTON

volt. Mindemellett az íj, szintén fejedelmi jelvényként terjedt el, melyre példát is találtunk: miszerint egy leköszönő uralkodó e méltóságjelképet, az íjat, fiának átadja. Kutatóink kimutatták, hogy az „égi vadász” mellékalakjai a sumér Gilgames-eposz állatalakjaival mutatnak rokonságot. Így a nagyszentmiklósi kincs díszének alakjai több ezeréves múltat igazolnak, a folyamközi sumér adatokat is beleértve.

Ivókürt

Ivókürtök

AZ AVAROK nyelve

A bizánciak császára – amint ezt már előbb írtam – midőn először tárgyalt avar követekkel, nagy bajban volt, mert nem volt avar nyelvű tolmácsa. Ekkor előállott a hun tolmács s azt mondta: vál-

lalom. A tárgyalás minden zökkenő nélkül megtörtént. Az eseményből következtetünk az avar és a hun nyelv azonosságára, nagy hasonlóságára. Melyből következik, hogy az avar is igen közel állt – vsz. egy erőteljes nyelvjárási eltérés lehetett – a magyarhoz, hiszen a hun-magyar nyelvi maradványok rokonsága – az V. és a VII. századból való leletek alapján – rekonstruálható. A hunutód avarok zenéjéről Theophylaktos (VII. század) bizánci történetírótól maradt fenn a történészek előtt igen híres, írott forrásanyag.

Az avarok és a bizánciak háborúi során egy gepida harcászó egység csatlakozott a bizánciak seregébe. És az egyik cselszövésnek a jeléül: egy avar éneket jelöltek meg. Innen tudhatjuk, hogy a hun utódnépek zenéje mind szerkezetében, mind hangzásában eltért a többi szomszédos nép zenéjétől. A kínaiak úgy írnak a hun-avar zenéről: mint egy buja, kicsapongó zenéről, amelyen megbotránkoznak és ami zavarja a kínai szertartásokat.

A hun-avar dallam eltért a kínai zene hangzásától. Ez nem az ötfokúságtól való különbséget jelenti, hanem éppen a hun-avar és kínai pentaton dallamok különböző szerkezetére, ritmikájára, dallamvezetésére, más jellegű hangszeres kíséretére utal.

A KOLOMP

A KoLoMP az évezredek során alakult ki, az emberi tájékozódásnak egyik leghatásosabb tárgyaként, hangi irányítójaként.

A KoLoMP nem csupán hangutánzó szavunk. Benne foglaltatik még a KaLiMP/ál, az ide-oda mozgást jelentő ige, hiszen a kolomp verője és az „örökmozgó gyermek” lába KaLiMPál. Külön nép-zenei tanulmány szól a kolomp hangolásáról, a kovácsoknak a vaslemezek ki/KaLaPál/ásáról, hangszerkészítő művészetéről. Különösképpen a nyájak vezérállatainak, vezérkolomposainak nyakában billegett a hangadó, jeladó szer/szám: a KoLoMP.

A Vezérség, a Főkolomposág és a tánc eleinknél összetartozott.

Számos magyar vezér jó táncos voltát krónikáink emlegetik. (Hunyadi János, Mátyás király, Kinizsi Pál, II. Lajos, Balassa Bálint, Thököly, II. Rákóczi Ferenc, komáromi tiszték 1949-ben stb.)

A táncosok szintén verik, ütik lábukkal a tánc ritmusát; miként a kolomp nyelve is ütve szólaltatja meg a KoLoMP oldalát.

A Zala megyei regösök a XIX-XX. század fordulóján nemcsak regös-sípjukkal, de botra felfüggesztett kolomphasználatukkal is kitűntek.

Mindent összegezve a KaL / szógyök jelentése: ütni, verni, kalapálni, nyomni stb. Egy XVII. századi, Tücsöklakodalom című táncnótánkban írják: „...Lám mely szép táncot nyomnak”. A név egyaránt rászolgált a pásztori jelzőhangszer készítésére és annak megszólaltatási módjára. De rokon szó lehet a KaLaMa = sumer HaZa ill. a Ház szavunkkal.

Ezzel kapcsolatban Gyárfás Ágnesnek az MBE kiadványában megjelent tanulmányából bővebb tájékoztatást kapunk.

A csiga pl. csigás görbülettel a HáT/án hordja a Ház/át, tehát az élő testet és számos élettelen védelmező felület szavának, jelentésének rokonságát sejteti, hiszen valamivel szemben „tartja a hátát” szólás innen származtatható. Mindezek: a HáT, a Haza, a mi védelmező Ház/unk.*

A fedésben, az óvásban, a védőn átkarolás ill. az átölelés benne rejtekezik. A szóban benne van még az alkotás, az összekalapálás, az összegyűrés azaz az összetartozás és a KaLaMaJKa nevű, ruszin hangzású, hangulatú, de igazából a Kárpát-medencére jellemző magyar tánc, mely könnyen felismerhető a jellegzetes Ka-La-Maj-Ka ritmusáról: llll / llll / llll / l l. Ez a feszes és puritán ritmus-készlet a zenetörténetünkben a XV-XVIII. század magyar táncainak bevezető ritmussorára, az „ungaresca”-ra vall.

Még a Ka-La-Maj-Ka szótagolása is a szóban forgó ritmus alapja felé mutat: llll. Mint már említettük, a KaL szórész, a KöR, a KaR/oL/ás /szeretet jele is lehet! stb. annak a gyökbokornak egyik ága, melyből a KóL/ó és ChoR/ea körtánc is ered. A KöR/bekerítése, föld esetében pl. a tulajdont jelenti. Így a HuN-Gar szavunk jelenti a HuNok (eKeR/ített) Földjét, a hun-magyarok boldogulásra szánt HaZá/ját, melyet eleink, mint behajlított vaslemezről a KoL/ompot készítőik összekovácsoltak, egyesítettek, hogy a benne lakók egyetértésben / harmóniában éljenek s boldogan együtt muzsikáljanak. Az apokrif népi imádságokban előforduló KaLaMa szavunk HaZa jelentésére még Gyárfás Ágnes hívta fel figyelmünket az Ősi Gyö-

kér, miskolci tudományos folyóirat egyik tanulmányában.

A szarvasi avar tűtartó

AVAR DÉMONŰZŰ

A szarvason megtalált Kr.u. 650 táján készült avar tűtartó egyik oldalán talált rovás egyik lehetséges megoldását kínálta először számunkra Vékony Gábor „A késő-népvándorlás kori rovásfeliratok a Kárpát-medencében” c. munkájában.

A ritmizált mondóka, fejlett zenei érzékre vall:

ÜNGÜR DÉMON ELLEN ÍM E VAS

1111/1111/1

TŰ SZÚRODJON A DÉMONBA!

111 ♪/111

TŰ-TŰ SZÚRJ, BÖKJ, VARRJ!

1111/1

SZÉTFEJTESZ. EGYBE ÖLTESZ.

111/1111/

ÜNGÜR NE GYARAPODJON!

♪ 1 ♪ ♪ 11 /

ŰZD, EMÉSZD EL ŐT ÉN ISTENEM!

1 ♪ 1 ♪ 1 ♪ / ♪

Fontos tudnunk, hogy az Üngür szavunk mai is egy ártó szellem neve Erdélyben. A ránk maradt szöveget egy ráolvasó imádságnak gondoljuk, melyben a természeti népek hagyományai és az egyistenhit elemei barátságban megférnek egymás mellett, az emberiség Isten-keresésének egyik üdvtörténeti állomásaként. Lehet azonban, hogy a tűtartó oldalán olvasható rovás írásos szövegek a pontszúrásos módszerrel gyógyító középkori orvos/táltos elhangzó varázsszavai. Szövegünk ezer szálal kötődik a közelmúltban még országszerte élő, ősi, vallásos írások / apokrif imagyakorlatához. Móra Ferenc régész írásaiból tudjuk, hogy – csak ő – 40 tűtartó leletről tudott. Némelyikben még a vastűket is benne találta.

Más népek temetkezéseivel is sok a hasonlóság. Pl. a letelepült fókavadász és halász giljások /saját nyelvükön: nyivhek/ egy része az Amur torkolatánál él. *Nyelvük rokonsága ismeretlen.* Lélekszámuk az 1970-es években, a volt Szovjetunióban, 4400 volt.

Nem csak temetkezésükben, de ráolvasásos gyógyító szertartásuknál is használták a tűt, egy kessel együtt, melyek náluk női és férfi nemi /szexuális jelképek / szimbólumok a gyógyítandó mellére téve.

Egy lúdmarasztaló ének köntösében bújva megmaradt sámánének.

Harangi lúd, maradj, maradj!

Bátyád, nénéd tűtartót keblükre téve,

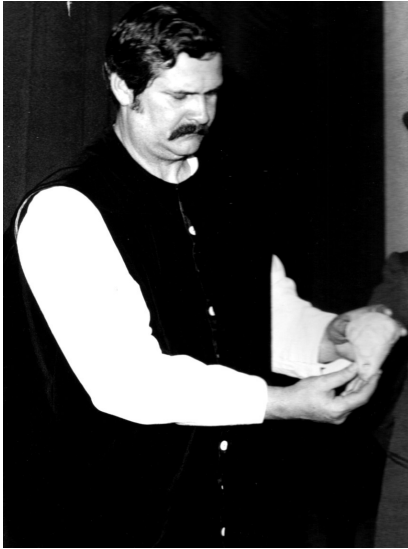
Bűvös kést keblükre téve,

Sírva-sírva követnek ríva.

Harangi lúd maradj, maradj!

AVAR TÁLTOSSÍP

A tatai Kuny Domokos Múzeum egy okarina formájú, ősi, kerámia hangszert őriz, mely az 1920-as évek elején a Komárom megyei Tata-Tóváros – Cseke-tó melletti homokbánya területén a homokrostán akadt fenn. Az igazgatóság szíves engedelmével másolatot készíthettem az 1980-as évek elején. A másolat elkészültét több száz bemutató koncert követte szerte az országban és Európában. A hangszer hangja számos CD felvételünkön hallható.

L. Kecskés András a tatai táltos-síppal az 1980-as évek elején

A gyógyító táltos-sípp

A lelet kora a VIII-XII. sz. közé tehető. A mongoloid emberarc megjelenése a turáni kő- és agyag- emlékekből ismert. Művészi jellege nem kétséges. A koponyán látható kör alakú koponyalékelés / trepanáció, mely gyógyító céllal készült orvoslás a honfoglalástól az V-től a XI. századig, a kereszténység megerősödéséig ismert a Kárpát-medencében. A sípon levő flóra és fauna nyomai alapján a síp készítésének helye a Turáni-alföld lehetett. Megjegyezzük, hogy a régészet a legkorábbi „jelképes” koponyalékelést / trepanációt az V. században Mongóliában találta meg.

E korban az okarína jellegű muzsikaszerszám, így sípunk is, vallásos szertartásokhoz kapcsolódhatott. A művészi emberarc kimunkálása, megjele-

nítése az ősök szellemének ábrázolásához kötődött. Hangjai felhang nélküliek, akár az okarínán / cserépfurulyán / illetve a vásárokbán ma is kapható körtemuzsikán.

A mikroszkopikus vizsgálatok eredményeként a tengeri lerakódások már egy tudatos beavatási eljárást sejtetnek. Az Álmosi-Árpádi és az azt megelőző Kárpát-medencei bejövetelek s az azt megelőző történések ismeretében a zeneszerszám készítő és a gyógyító tudosságában avar-magyar táltosainkat kell keresnünk. A sósvizi tartósításra irányuló vízbedobásos beavatás helyéül leginkább a Kaspi és az Azovi-tenger jöhet számításba.

A betegség, a bajok elleni vízbedobás varázslatával élnek közeli nyelvrokaink: a vogulok és az osztyákok is a földbeásás, tűznek vagy szélnek adása mellett. Bornemissza Péter 1578-ban Ördögi kísértetek c. munkájában a keresztény papok egyik bájoló imádsága a XVI. században így hangzott: „...áldott urunk Isten, parancsolok én tenéked...hetvenhét erős hasfájás...tük is mennyetek az tengerbe, tenger fövenyét felforgassátok, habját háborgassátok, követ hasogassátok...”.

Sípunk turáni emberarcához hasonlót Pécssett, a székesegyház díszítőelemei között találunk a XII. századból azzal a nagy különbséggel, hogy a pécsi koponya fölött a tollakkal, lángokkal vagy a koronahegyekkel valamely kiemelkedő személyt jeleztek. Ez az ősi jelzés jól látható a nagyszentmiklósi kincs egyes alakjain.

Stilizált királyfej. Pécs, Székesegyház. XII. sz.

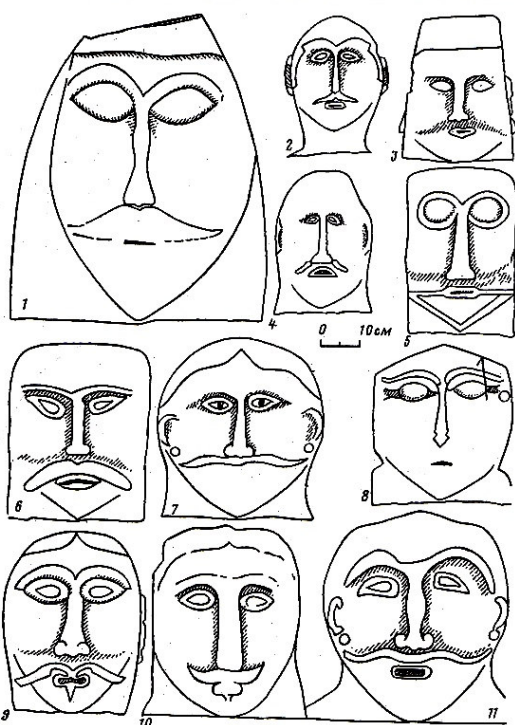
Stilizált királyfej

Számos gondolat őrizi a koponya, mint teremtett testrészt hasznosságát, hiszen a koponyaformájú Tá/ToS/síp pl. az eszünk tokja is lehetett.

A csárikovi körzet sírszobrainak ábrázolásait, ha összehasonlítjuk táltos-sípunk főbb vonásaival, azokkal megegyeznek.

A táltos-síp szemöldöke, a tömör bajuszú száj környezetének megformálása hasonló művészi szemléletet sejtet a hun-avar-magyar halotti maszkokkal, fém álarcokkal: VaSaRC, BaSaRC, BaSaHaRC /Pilismarót határában/. Mindezeket érdemes összevetni a Turáni-alföld ásatásakor előkerült V-VII. századi sírszobrok küllemével, jelesen, arcbéli kiképzésével.

Turáni sírszobrok

Zsugorított koponyák létét is kapcsolatba lehet cserépsípunkkal hozni. Cserépkoponyák kései ivadéka a népi hangszerként és gyermek vásárfiaként ismert *körtemusika is*, melynek alakja a körtérről kapta nevét, s ez alakilag táltos-sípunkkal azonos. Különlegességként álljon itt egy csörgő, melyről egy férfiarc tekint reánk, s ez hasonló a tanulmányunkban többször előforduló bajszos turáni férfiarcokhoz. Közös tulajdonságuk, hogy valamely hangszerhez kapcsolódnak csakúgy, mint a nagyhegyi hunogur (sic!) temető 214. sírjából előkerült bronzból öntött un. "arcos csörgő".

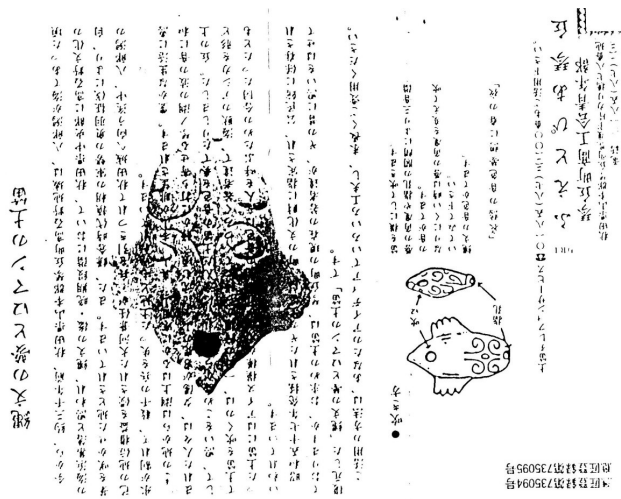

Arcos csörgő

A temetkezési álarcokhoz, MáZ/akhoz↔ZoM/án-cokhoz, MaSZ/K/okhoz még a következőket fűzhetjük, kissé távolabbról megközelítve:

A sumér SaRu = állati SzaRV (= SzaRu).

A növényi SaRJ = kinő = SaRJad = Szár/ba szökken. Ebből a Szár=Szál. Az utóbbi kettő köti össze a Nap energiáját varázslatos módon átalakító növények leveles és virágos részét a föld alatt, az anyaggal. Mindkét sarjadás, szaporodás a földi lét alapja, a „fényes élet” folytonosságának záloga. Mongolban a SZáRMaZ/ik ige alakja: SzaL-KHu.

Emberfej alakú síp ázsiai szövegben

Ezért a Szár ↔RaSSZ, mely a Szár/MaZ/ás felé mutat, nem más, mint MáZ = festék ill. MaSZ/at, a MéZ/hez, MÉSZ/hez hasonló ragadós anyag bevonat, arculat; valaminek vagy valakinek a kizárólagos, de mesterséges, látható sajátja lesz. Cél az élők közti különbség létrehozása vagy ennek ellenkezője: a halott romlandó aRc/ának elfedése, a változás megakadályozása.

Délvidék / Szerbia / Homokrév / Mokrin / tanítója kiásott egy avar kori temetőt. Többek között talált egy csonttégelyt, melyre rákarcolták a hétrétegű hegyen álló kilencágú világfát; csúcsa mellett a Nap és a Hold. Körülötte az Altaj-ban honos álla-

tok helyezkednek el. László Gyula professzor sejtetni engedi, hogy az „Égig érő fa” c. népmesénket már az avarok is ismerték. Népdalban legközelebb állnak hozzá jeles napjainkhoz kapcsolódó regös énekei.

Rubato. *Lassan.* Pográny, (Nyitra vm.) V.

Ma-gos a ru-ta-fa, á-ga el-á-ga-zik,
Se-lyem sár ha-ja, Ma-gyar I-lo-na,
Ha-ján fő-lü gyöngy, ko-szo-rú-ja gyöngy.

A Szent Iván-napi tűzgyújtás egyik éneke.

A 3. ütem bővülése a további versszakok szövegére, mint a 467. dalban.

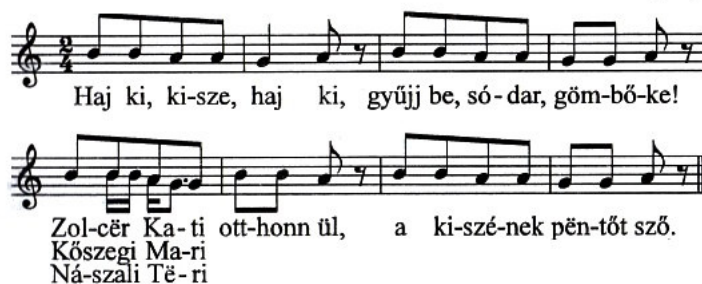
Magas a rutafa

Ugyanekkor egy „képzelt, démon-alak szobránbábuján” végzett – képzelt gyilkosság: nyomorgatás, verés, megsemmisítés, vízbe ölés pl. Szent Iván-napi népszokásaink központi eseménye.

A Kiske/-vice/ bábú elemésztése, a villó-villó / Villó kelta istennő kissé torzított alakja! / éneklése, és télűző szokása ezen alapszik: a gonoszt, a nyomorgató hideg telet mindenki szemeláttára „belenyuvasztják” a *patakba, folyóba* vagy a település határában levő *tóba*: majd kinyilvánították: megjött a tavasz. Joggal vélhetnők, hogy az ember ezen cselekedete a fekete-mágiával rokon – még sem az, mert a változást nem a kisébábu feláldozása hozza, a természet átalakulása, újjáéledése az jön „magától”; a természet körforgós rendje okán. Ez a szokás földünkön az egész mérsékelt égövön

élőknél szinte mindenütt elterjedt csakúgy, mint a Szent Iván-éji tűzgyújtások a hozzájuk kapcsolódó különböző cselekménysorral együtt. A tűzön való átugrásban is a tűz, annak mindent megtisztító, lecsupaszító volta jut érvényre. Ez az élő hagyomány, a halottaiból feltámadó, a tűzben „megedződött” és megújuló – újra születő ókori Főnixmadár / a Nagy Szellem emlékét hordozza. A legtöbb hiedelmi rítus abból származik, hogy az ember nem tudja – még ma sem /! – elviselni azt, hogy nem ő uralkodik a természet fölött, hanem amaz rajta. Ezért úgy tesz, mintha az áldozata, az engesztelő varázslata / analógiás mágia okozná a változást –, s ezzel nyugtatja, áttatja magát, ezért a számos jeles népi hagyomány.

Ipolybalog (Hont)

Haj ki, ki-sze, haj ki, gyűj be, só-dar, göm-bő-ke!
Zol-cēr Ka-ti ott-honn ül, a ki-szé-nek pěn-tőt sző.
Kőszegi Ma-ri
Ná-szali Tē-ri

KOTTA – Kiske-vice villó

Theophylaktos a bizánciak történetírója az Avarok énekei (Abarika asmata) című művében csupán három, de mégis emlékezetes sort hagy hátra az avar muzsikáról, s három csoportra osztja:

- **Hősi énekek (hümnoi)**
- **Csatadalok (paiones)**
- **Népi „tánc”-zene (asmata)**

Leírja, hogy a hősi énekeket nagy részben magányos dalmokok énekelték (vö.: a kelta népeknél a bárdok!). Éneküket húros hangszerrel kísérték. A köréje gyűltek pediglen tapssal kísérték a dallam ritmusát.

Magános dalosoknak, afféle pusztai rapszodoszoknak tudjuk őket, de együtt is szívesen énekeltek. Az énekkíséretül húros hangszereket használtak, melyet a hallgatóság tapssal követett. Már magának Theophylaktosnak a Kr.e. VII. században feltűnik, megjegyzi – s ez igen fontos korai intő adat a magyar énekeket másoktól származtató kutatók számára – : *az avarok énekeit az őket körülvevő szlávok is ismerték, átvették!*

Ami a hős éneklés verselési módját illeti, nem sokban különböztek az ősi lírai verstípustól. Sorvégi rímek helyett sorkezdő betűrím (alliteráció) lehetett általános, amit a legrégebb népbaladaszövegek, valamint a rokonnépek költészete is alátámaszt. Leginkább fel kell figyelniük a türk – az avar is türk nép – irodalom nagy fontosságú emlékeinek, pl. az újabban versnek tekintett ORKHON-i feliratoknak hasonlóságára, minthogy a hősi ének műfaja leginkább az Árpádház türk eredetű vezetőrétegének a körében virágozhatott. Ez annál inkább gondolkodásra készíttet minket, mivel az alliteráció-rendszerre a türk szövegek egyik legjellemzőbb sajátja: a sorok két változó szótagszámú ütemből állnak. Minden jel arra mutat, és ma már bizonyított tény, hogy az avar nép is ezer szállal kapcsolódik a magyarsághoz.

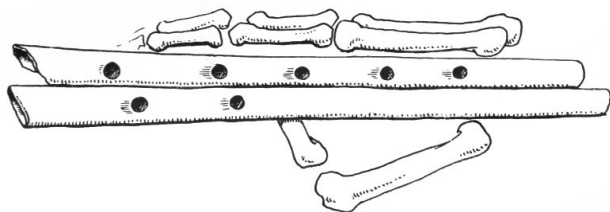
Ezek a ritmikai tulajdonságok a 13. század közepén leírt Ómagyar Mária-siralomban még megtalálhatók 3+3, 4+3, 4+2, 4+4-es szótagi tagolásban. E hősi dalok vázainak töredékei még megtalálhatók itt-ott a lovagi epika utórezgésének vélt, Csáti Demeter Fehér ló mondáját elbeszélő, régiséggel veretes Pannóniai éneke c. versében, melyet természetesen énekeltek. Nótajelzés / Ad notam az énekünkkel kapcsolatban nem maradt ránk, de hasonló formájú és hangulatú énekversé igen.

AVAR KETTŐS SÍPOK

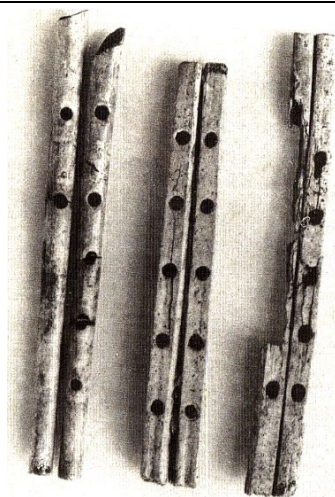
A régészek előtt jól ismertek az avarok kettős csontsípjai a VII. századból. Nem egy avar lovasírjában afféle madár-csali sípra akadtak, mely temetkezési szokás a magyaroknál is megtalálható rokon vonás volt még a XI-XIII. században.

Az avar muzsikával kapcsolatban elsőnek a jános-hidai avar kettőssípot kell megemlítenünk! Kiváló zenetörténészünk, Bartha Dénes értékes tanulmányt szentelt a lelet tudományos meghatározására, mely a 49. számú sírból került elő. Az akkor még gyér adatok ellenére sikerült bizonyítani, hogy az avarsípokhoz hasonló hangszer egész Ázsiában, a Balkánon, és Afrika északi részén elterjedt. A középkori Európában a XI-XII. században vannak adatok a hangszer használatáról, de még a XIV. századból is ismerünk ábrázolásokat. Számos nemzet népi hangszerei között megtalálható, különböző megszólaltatási módokkal. *

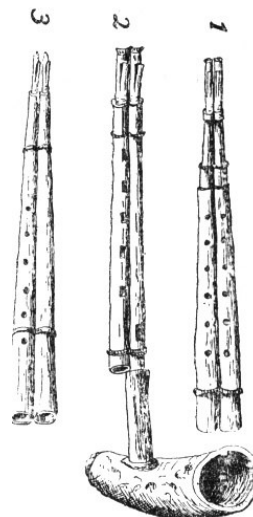
Sípunkat a Kárpát-medencében őshonos darumadár lábszárcsontjaiból alakították, melyből másolatot készítettek, kiegészítve / rekonstruálva a hiányzó részekkel. A hangszer megszólaltatási technikáját vizsgálva, a kutatás mai állása szerint, az avar sípok nem furulyarendszerű fúvósok voltak, inkább a dudához hasonló, egynyelvű, de páros nádsípjal, s ezért működő hangszerekhez hasonlatosak. Tudnunk kell azonban, hogy lehetőség van az ajaksípos furulyák egyidejű, páros megszólaltatására is, miként a több ezer éves egyiptomi, ógörög és számos balkáni nép népi hangszereként a mai napig használ. A pelazg őseinkre rátelepülő hellén törzsek kedvelt hangszere volt 2500 évvel ezelőtt a kétcsövű aulos, mely nádas és ajaksípos is lehetett. S hogy az emberi szájúreg alkalmas lehessen a két cső egyidejű megszólaltatására, az aulos-fúvók pofájukat szíjjakkal kötötték össze a szélsapkához hasonló, egy állandó úrméretű, levegőt tartó üreg létrehozására.

Avar kettőssíp, amint a sírban találták

Avar kettőssíp három változatban / rekonstrukció /

Három avar kettőssíp

Avarkori sípunkról igen pontos hangmérés / tonometria készült. A kiegészített / rekonstruált hangszer a következő hangsort rejtette magában: f-g-a-a-b-h. A testvér hangszercső hangjai: f-g-a.

Szolmizációval: d-r-m-m-f-fi

Hangterjedelme / ambitusa tehát egy bővített né-

gyes / quart, szakmai nyelven tritónusz, mely hangközt Bartók is előszeretettel alkalmazta műveiben.

Egyik legismertebb, táltosos hagyományokat őrző gyermekdalunk terjedelme könnyedén ráfér hangszerünkre:

Gólya, gólya gilice,
Mitől véres a lábad?
Török gyerek megvágta,
Magyar gyerek gyógyítja,
Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel.

//: mm/rr/dm/d ::: mm/rm/fm/r ://m / r / m /r / mm/rr/d d

Számtalan változatát a magyar Népzene Tára. Bp., 1951. őrizte meg Gyermekekjátékok című, I. kötetében. Ebben a figyelemre méltó gyűjteményben régies / archaikus népzenerétegből két, három és négy hangterjedelmű, az ún. kisambitusú gyermekdalokból több tucat található.

A fél évszázad óta előkerült hangszerleletek közül igen jelentős még a felgyőti avar kettős-síp, melynek hangsora ötfokú és a nyolchangú hangterjedelmet befutja. Minthogy a fúvás erősség változtat a zeneszerszám hangmagasságán / d vagy e kezdőhanggal a 440-es rezgést véve alapul /, ezért a már jó bevált solmizációt hívjuk segítségül:

d'- f'- s'- l'- c''- d'' azaz l,-d-r-m-s-l

A hangsor nyolc hangot / oktávot bejáró ötfokúságot mutat.

A hangszerre a Kelj fel, juhász, ne aludjál dallama is ráfér:

lsms / lm r / l, ::

r m / dl,mr/ d l, /r m / slmr / l, l,

Munkánk végezetéül beszélünk kell a Síp szavunk eredetéről.

A török ČIG = kiáltás-ban, SiK/ ít szavunk megtalálható. Távolabb a CSiSZ/oLás és a SiK /felület szava is ide tartozik.

A SiK/ít a Női hang magasságra, valamely hangszer szopránfekvésű megszólalására utal. A szógyök Si. Ebből jön számtalan hangszerszám, és általuk képzett hang neve: Síp, Sípól, Sívölt, Sívít, Sültü /csángó furulya/, SiV/alkodik. Távolabbi kapcsolatok: SiR-Rí, Rikolt stb.

A tanulmányunkban felvázolt magyar-avar zenei kapocs mindennél erősebben igazolja a két nép szellemi testvériségét. A régészet, nyelvészet mellett a zenetörténetnek is be kell állnia abba sorba, hogy a harmadik tudományos láb szerepét

betöltve, megdönthetetlen bizonyítékokkal szolgálva, segítse a magyar őstörténet fehér foltjainak eltűnését. Minden erőnkkel azon kell munkálkodnunk, hogy az új kutatási eredmények mielőbb a köztudatba kerülhessenek.

IRODALOM

Bérczi Szaniszló - Detre Csaba: A hunok művészete Bp., 2003. A címlap belső oldala / verzőja, Schütz Ödön és Detre Csaba /1978/ ó-örmény /grabar/ fordításának felhasználásával készült.

Domokos Pál Péter: A moreszka Európában és a magyar nép hagyományaiban. I-II. Filológiai Közöny, 1958.

Avar Finds in the Hungarian National Museum / 567-829./ Akadémiai Kiadó: Bp., 1975. 21., 68.

Huszka József: A magyar turáni ornamentika története. Bp., Új kiadása: 1996. 7-32.

Dr. Roska Márton: Az ősrégészet kézi könyve. II. Kolozsvár. 1927. 150-170.

Csallány Dezső: Sámánészkező volt-e az avarkori „írtartó csonttégely” /Internet/

László Gyula - Rác István: A nagyszentmiklósi kincs. Bp. 1977. VII. tábla 17. számú ivókürt és 10. kép., 70-71.

Du Yaxiong: A magyar és a kínai népzene közti összefüggések. Magán k. Bp. 1997.

Czuczor - Fogarasi: A magyar nyelv szótára. Pest, 1864.

Móra Ferenc: Igazlátók. Kiadó: Lengyel Dénes. Bp. 1979. 54.

Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtöt lépék. (Archaikus népi imádságok) Bp., 1976.

KRALOVÁNSZKY ALÁN: Antropológiai adatok a honfoglalók sámánhitéhez. Antr. Közlem. X. évf. (1966) 1-3.sz .91-100.

Csajághy György: A felgyői avar síp zenei és történelmi háttere. Pécs. Én.

László Gyula: „Emlékezzenek régiekre,...” 167. Az égig érő fa avar vonatkozása.

Sashegyi Sándor: Holdvilágárok – Holtvilágárok. Bp. 1998. 4.

Bede Anna (ford.): Sámándobok szóljatok! Bp., 1974. 229.

Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága. Bp. 1981. 141.

Zolnay László: A magyar muzsika régi századaiból. Bp. 1977.

Curt Sachs: Real-Lexikon der Musikinstrumente. Berlin. 1913. 327.

Bartha Dénes: A jánoshidai avar sípok. Bp., 1934.

Bakay Kornél: Őstörténetünk régészeti forrásai I. Miskolc. MBE. 1998. 251-258. és II., 119.

Paksa Katalin: Magyar népzene-történet. Bp., 1999. 5.

A holddiadémós táltoson lovagló lánghajú fejedelem képmása a Nagyszentmiklósi kincslelet 2. sz. korszóján (Jankovics Marcell) (Internet)